

Eessõna

Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe

Eesti Haridusteaduste Ajakirja erinumbri teema on „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamine põhikoolist kõrgkoolini“. See erinumber on pisut tavapäratu, kuna kasvatusteadlastele lisaks on kaasatud ajakirja väljaandmisse ettevõtlusõppejõud ja majandusteadlased. Autorite hulgast leiab peale haridusvaldkonna eest põhiliselt vastutavate Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli õppejõudude ka õppejõude Tallinna Tehnikaülikoolist, Estonian Business Schoolist ja Eesti Ettevõtluskõrgkoolist Mainor. Mitme artikli aluseks oleva uuringu tegemist on toetatud Euroopa Liidu Euroopa sotsiaalfondist, mis finantseerib Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel ellu viidavat programmi „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“ (ettevõtlusõppe programm „Edu ja tegu“). Samuti on erinumbrit finantseeritud samast programmist.

Ettevõtlusele ja ettevõtlusõppele pööratakse tänapäeval palju tähelepanu, nt Eesti konkurentsivõime kava „Eesti 2020“, Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ ning „Ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020“, „Eesti elukestva õppe strateegia“. Dokumentides rõhutatakse, et kuna ettevõtlusõpe on kogemuspõhine ja järgib ettevõtlusprotsessi loogikat, siis on vaja ka pädevaid õppejõude, kes suudaksid üliõpilasi suunata, lähtudes protsessist ja konkreetse idee spetsiifikast. Tänapäevane ettevõtlusõpe peab käsitlema ettevõtte loomise või selle arendamise protsessi komplekselt, andes õppuritele arusaamise ettevõtjast ja ettevõtlikkusest (huvi, hoiakud, innovaatilisus), ettevõttest ja selle majandustegevuse eri külgedest, samuti ühiskonnast.

Ettevõtlikkusest ja ettevõtlusõppest

Enne kui läheme ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamise juurde, tuleks selgitada, mis üldse on ettevõtlus ning kuidas ettevõtlikkus ja ettevõtlus omavahel suhestuvad. Nagu teame, on ettevõtlusest saanud tänapäeval üks fookusteema nii Eestis kui ka laiemalt Euroopa Liidus. Ettevõtlust nähakse ühiskonda edasi viiva jõuna ja heaolu suurendajana. Ettevõtlus kui distsipliin on aja jooksul arenenud ja kindlasti ei ole see enam sama mis näiteks 19. sajandil. Ka Eestis on arusaam ettevõtlusest teinud läbi keerulise arengu, kuid senini

mõistetakse ettevõtlust paraku väga erinevalt. Siin mängivad oma osa Nõukogude okupatsioon, mil ettevõtlusega tegelemine oli kriminaalkorras karistatav, aga ka ingliskeelse termini „entrepreneurship“ tõlkimine nii „ettevõtlikkuseks“ kui ka „ettevõtluseks“. Kuna selle mõiste kasutus on külvanud suurt segadust, vaatame järgnevalt lühidalt, kuidas on ettevõtluse mõistet käsitletud rahvusvahelisel tasandil.

Rootsi teadlane Hans Landström (2013) on ettevõtluse arengu jaotanud kolme perioodi, millest igaüks on jätnud osakese tänapäevasesse käsitusse. Esiteks, majandusteaduse ajastust (1870–1940) on pärandina meile jäänud eelkõige ettevõtluse makromajanduse tasand koos ettevõtja majandusliku rolliga. Teiseks, sotsiaalteaduse ajastule (1940–1970) oli iseloomulik arusaam, et ettevõtluses on olulised just suured ettevõtted, mis suudavad olla innovaatilised, töötades välja uusi tooteid ja teenuseid (vt Galbraith, 1967). Teisel perioodil liiguti ka ettevõtja isiksusomaduste juurde, mis on praegugi ettevõtlusõppes aktuaalne teema. Kolmandaks, juhtimisteaduse ajastul toimus alates 1970. aastast teatav arusaamade muutus ning kõlama jäi seisukoht, et olulised on väike-ettevõtted ning uute ettevõtete loomine. Nimelt selgus, et enamik töökohti luuakse ettevõtetes, kus on kuni 20 töötajat (Landström, 2013).

Tänapäevane ettevõtluskäsitlus sai alguse 1990ndatel, kui leiti, et ettevõtlus on mitmetahuline ja interdistsiplinaarne nähtus, seega palju keerukam, kui esialgu arvati. Olulised tegurid on ettevõtja, ettevõtluskeskkond ja valdkond, kus ettevõtlusega tegeldakse, kuid arvestada tuleb ka nende kõikide koosmõju. Üha rohkem on tähelepanu nihkunud ettevõtja isikult ettevõtlusprotsessile, sellega seostuvatele protsessidele ja laiemale ühiskondlikule kontekstile (Paes, Raudsaar, & Mets, 2014). 1990ndatel loodi ülikoolides esimesed ettevõtluse õppetoolid, ja kuna tegemist on interdistsiplinaarse nähtusega, hakkasid ettevõtlust uurima mitme teadusharu teadlased. Samuti kujunes välja esmane ettevõtlushariduse keskkond – loodi ettevõtlusalaseid kursuseid, programme, ainekavasid ja isegi õppekavasid. 2000. aastatel saabus ühisosa otsimise aeg. Ettevõtluse olulisusele Euroopa Liidus hakati rohkem tähelepanu pöörama 2000ndate algusest, kui 2003. aastal avaldati Euroopa ettevõtluse ülevaade (roheline raamat) ja kui 2006. aastal andis Euroopa Komisjon välja suunised, kuidas edendada ettevõtlitku mõtteviisi hariduses. Tänapäeva ettevõtlust kui teadusdistsipliini iseloomustavad uuringutel põhinevad teooriad ja uurimis-traditsioonid, samuti on ettevõtlusõpe leidmas oma kohta haridussüsteemis.

Nii ettevõtja kui ka ettevõtlus on mitmekihilised nähtused, mida on väga keeruline defineerida, seetõttu pole siiani õnnestunud nende kohta ühtset definitsiooni välja töötada. Arvatavasti on sellise olukorra tekkes oma osa ka ettevõtluse pideval muutumisel, nt tänapäeva iduettevõtted pole võrreldavad eelmise sajandi tööstusettevõtetega. Kuna valdkonna arenguks on vaja

siiski teatavat ühisosa, on leitud, et selleks võib pidada ettevõtlusprotsessi, milles luuakse uut väärtust (Wiklund, Davidsson, Audretsch, & Karlsson, 2011). Selline ettevõtlusprotsess on iseloomulik nii sotsiaalsele ettevõtlusele, tehnoloogiaetevõtlusele kui ka loomemajandusele. Ettevõtlusprotsess koosneb kindlatest etappidest, milleks on ärivõimaluse äratundmine või loomine, tegutsemisotsus, ressursside planeerimine ja otsimine, ettevõtte käivitamine, ettevõtte kasvu juhtimine ning lõpuks hüvitis ehk tulu saamine ja ärist väljumine (Baron & Shane, 2008). Samas võivad etappide järjekord ja nende läbimise arv olla erinevad.

Kuigi ettevõtlusprotsess saab alguse ettevõtlusvõimaluse äratundmisest, on ettevõtlusprotsessi eeldused seotud ettevõtja kui indiviidi isikuomaduste ja ettevõtja loodud meeskonna võimekusega, ühtlasi sõltuvad need keskkonnast. Eeltoodud arvesse võttes saame vaadelda ettevõtlust kui isiku käitumise mudelit, aga ka kui ettevõtte loomist ja juhtimist ning selle omanikuks olemist koos varalise vastutusega.

Sel sajandil on üha suuremat tähelepanu pälvinud ettevõtluse sotsiaalsed aspektid. See on toonud kaasa sotsiaalse ettevõtluse laialdase leviku, mille üks avaldumisvorm on ettevõtlusorganisatsioonide korraldavad sotsiaalselt vastutustundlike ettevõtete konkursid. Täheldatud on sotsiaalsete aspektide mõju ettevõtete tulemuslikkusele. Samuti on hakatud ettevõtlusega seotud sotsiaalseid teemasid üha enam käsitlema teaduskirjanduses.

Ettevõtlusõppe arendamise olulise verstapostina võib vaadelda Euroopa Parlamendi ja nõukogu 2006. aasta suunist, milles käsitletakse võtmepädevuste ja -oskuste arendamist elukestvas õppes. Nagu on ettevõtluse mõiste laienenud äritegemise juurest ühiskonna jaoks väärtuse loomise ja indiviidi käitumise mudeli kujundamise juurde, on ka ettevõtlusõppesse lisandunud teisi ettevõtluseks vajalike pädevuste arendamise suundi. Kõige parema ülevaate hetkeseisust annab Euroopa Liidu tegevuskavaga „Ettevõtlus 2020“ seotud ettevõtluspädevuse raamistik EntreComp (European Entrepreneurship Competence Framework), mis võimaldab läheneda ettevõtluspädevuse kujundamisele ühtsetel alustel (Bacigalupo, Kampylis, Punie, & van den Brande, 2016). EntreCompis on ettevõtluspädevus jagatud kolmeks alapädevuste rühmaks: 1) ideedeks ja võimalusteks, 2) ressurssideks, 3) tegutsemiseks (elluviimiseks). Seejuures on kõigi alapädevuste arendamine seotud ettevõtlusprotsessi eri etappidega. Selline käsitlus muudab ettevõtlusõppe senisest süsteemsemaks ja loogilisemaks. Dokumendis kirjeldatud õpiväljundid aitavad hoida tasakaalus ettevõtluseks vajalike teadmiste ja oskuste arendamise ning hoiaku kujundamise. Õpetamise lähtekohana pakutakse välja sihtrühmadest lähtuv fookus, osutades, millal on mõistlik anda teadmisi ettevõtlusest, millal ettevõtluse kohta ja millal ettevõtluse kaudu. EntreCompi kriitikana tuleb aga kindlasti

esile tuua, et selle kontseptsiooni loomisel on toetunud liiga vähe empiirilistele ja teadmispõhistele uurimustele.

Teadlased ja õpetajad on pidanud tuliseid diskussioone, kuidas oleks ettevõtlust kõige efektiivsem õpetada. Konsensuseni ei ole aga siiani jõutud. Pikka aega on oldud seisukohal, et parimad õpetamisviisid on aktiivõpe ja tegevuspõhine õpe. Nii ongi levinuim ettevõtlusõppe meetod tegevuspõhine õpe – tegevuse ja isikliku kogemuse kaudu õppimine, mille korral läbib õppur õppetöö käigus ettevõtlusprotsessi. Inna Kozlinska 2016. aastal kaitstud doktoritööst aga ilmneb, et õpitulemuste seisukohalt ei ole tegelikult vahet, kas ettevõtlusõppes kasutatakse aktiivõppemeetodeid või nn akadeemilisi, loengupõhiseid meetodeid.

Endiselt on käimas ka diskussioon selle üle, millel peaks olema ettevõtlusõppe fookus. Teisisõnu arutletakse, kas teadmisi tuleks anda ettevõtlusest (*about entrepreneurship*), ettevõtluse jaoks (*for entrepreneurship*) või ettevõtluse kaudu (*through entrepreneurship*). Ühtviisi aga mõistetakse, et fookus sõltub õppuri vanusest ning et ettevõtlusõppes on oluline anda teadmisi, arendada oskuseid ja kujundada ettevõtlikku hoiakut ehk tegelda ettevõtlusele oluliste pädevustega. Samuti ollakse üsna ühte meelt, et ettevõtlikkuse kujundamine algab lapsepõlvest ja peaks olema koolihariduse orgaaniline osa.

Käesoleva aasta alguses esitas Euroopa Komisjon taas kord 21. sajandi võtmepädevuste soovitusel (vt European Commission, 2018). Ettevõtlikkuspädevus on saanud selles loendis tähenduslikkust juurde. Seda võib põhjendada ka vajadusega tulla toime nn VUCA-maailmas, sest tehnoloogia arengu ja globaliseerumise mõjul muutub elu üha ebapüsivamaks (*volatility*), ebakindlamaks (*uncertainty*), komplekssemaks (*complexity*) ja ebamäärasemaks (*ambiguity*) (Mack, Khare, Krämer, & Burgartz, 2016). Ettevõtluspädevus viitab inimese võimele tegutseda pidevalt muutuv keskkonnas, lähtudes võimalustest ja ideedest, ning muuta need teiste jaoks väärtuseks. Selle aluseks on võimaluste avastamiseks ja ideede elluviimiseks vajalikud teadmised ning oskused. Samuti on vaja olla ettevõtlik, mida toetavad mitmed pädevused, nagu loovus, kriitiline mõtlemine ja probleemilahendusoskus, algatusvõime ja sihikindlus ning võime teha koostööd, et kavandada ja hallata projekte, millel on kultuuriline, sotsiaalne või rahaline väärtus.

Tänapäeva inimene peab teadma ja mõistma viise, kuidas kavandada ja juhtida selliseid projekte, mis hõlmavad nii protsesse kui ka ressursse. Tulevikuühiskonnas peaks igapäev olema arusaam majanduse toimimisest ning tööandja, organisatsiooni või ühiskonna ees seisvatest sotsiaalsetest ja majanduslikest võimalustest ja probleemidest. Arvestada tuleb ka eetikanõuetega ja kestliku arengu probleemidega ning olla teadlik oma tugevatest ja nõrkadest

külgedest. Seejuures on esmatähtis tagada tõhus suhtlus ja pidada läbirääkimisi ning tulla toime ebakindluse, segaduse ja riskiga.

Ettevõtlikkust iseloomustavad algatusvõime ja tegutsemistahe, ettenägelikkus tegutsemisel ja tulevikku vaatav hoiak, julgus ja visadus eesmärkide saavutamisel. See hõlmab soovi teisi motiveerida ja väärtustada nende ideesid, suurendada empaatiat ning hoolida inimestest ja maailmast, võttes vastutuse olla kogu protsessi vältel eetiline. Seega, ettevõtlikkus on pigem erinevate pädevuste kogum või hoopiski pädevus, mis toetub teistele pädevustele.

Ettevõtlikkus Eesti riiklikes õppekavades

Eesti riiklikud õppekavad on uuendusmeelsed ja just üldpädevuste poolest silmapaistvalt progressiivsed. Üldpädevused on riiklikes õppekavades sisaldunud juba alates 1996. aastast, ettevõtlushpädevus otseselt alates 2011. aastast, varasemates õppekavades küll pisut üldisemalt, sh tegevuspädevusena (Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava, 2006). Ettevõtlikkus on „suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärged, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske“ (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Gümnaasiumi riiklikus õppekavas (2011) on ettevõtlikkuspädevust täiendatud suutlikkusega mõelda kriitiliselt ja loovalt, arendada ja hinnata oma ja teiste ideid. Samad ootused on seatud ka kõrghariduse õppekavadele, kus õpiväljunditena eeldatakse valmidust näidata initsiatiivi ideede algatamisel ning vastutustunnet, juhtimis- ja meeskonnatööoskusi (Kõrgharidusstandard, 2008).

Alates ajast, mil taasiseseisvunud Eesti riiklikesse õppekavadesse lisandusid üldpädevused, on nii tegevõpetajad kui ka õppejõud-teadlased otsinud lahendusi, kuidas üldpädevusi õppekavadesse integreerida. Selleks ei pakuta ainetunde: üldpädevuste arendamine on kõigi õpetajate vastutus, milleks tuleb kooli õppekavas õpetajatel ühiselt lahendus leida. Eve Kikase (2015) sõnul on üldpädevuste omandamine oluline, sest see võimaldab edukalt toime tulla kõigis eluvaldkondades, samuti toetab üldpädevuste arendamine õpilase arengut tervikuna, luues aluse aineteadmiste paremale mõistmisele. Ettevõtlikkuspädevus avaldub näiteks paindliku ja loova tegutsemisena nii koolis (nt ürituste organiseerimises) kui ka väljaspool kooli (nt huviringides osalemises), mõtte- ja tegevustasandil aga tulevikuga seotud ettevõtmiste planeerimises. Kõigist õpilastest ei saa kindlasti ettevõtjaid, kuid kõigis neis tuleks arendada paindlikku mõtlemist

ja initsiatiivikust (*ibid.*). Ettevõtlikkust seostatakse näiteks isiksusomaduste, enesekohaste uskumuste ja saavutusvajadusega või kognitiivsete protsessidega, nagu probleemilahendusoskus ja loovus (Õunapuu & Ots, 2015). Ettevõtlikkuse toetamiseks peab koolikeskkond aitama õpilastel arendada suutlikkust olla ettevõtlik. Samas ei saa eeldada, et kõik õpilased on ühtmoodi ettevõtlikult tegutsejad. Õpetajad peavad teadvustama õpilaste ettevõtlikkusega seotud omadusi ja tingimusi. Märgates õpilaste erinevat valmisolekut, sh nii tugevaid kui ka nõrku külgi, saab mõelda, mil viisil on võimalik erinevate õpilaste ettevõtlikkust toetada (*ibid.*).

Ülevaade erinumbrist

Artikliga „Ettevõtlustüübid ja rahvusvahelistumine ettevõtlusõppes“ loob **Tiit Elenurm** raamistiku ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe erinumbrile, andes ülevaate, kuidas ettevõtlusõpe on arenenud ja milliste pädevuste arendamine peaks eri sihtrühmade puhul fookuses olema. Elenurm seob ettevõtlusõppe tänapäeva ühiskonna aktuaalsete probleemidega, otsides muu hulgas vastust küsimustele, kuidas saada rohkem ambitsioonikaid ja ekspordile orienteeritud ettevõtjaid ning kas ettevõtlusõpe peaks olema kõigi sihtrühmade korral sarnane või tuleks arvestada ka sihtrühmade eripäraga.

Artiklist selgub, et ettevõtlusõppes tuleb arvestada eri sihtrühmadega, pöörates tähelepanu nii neile, kes on juba loonud ettevõtte või asuvad õppeprotsessis ettevõtet looma, kui ka neile, kes soovivad ettevõtte luua vahetult pärast õpinguid või võivad enda ettevõtluspädevusi rakendada kaugemas tulevikus. Autor eristab erinevaid ettevõtlustüüpe, võttes arvesse ettevõtluse mõiste erinevaid tõlgendusi ja ettevõtlustüüpide võrdlust, aga ka Eesti ettevõtluse rahvusvahelistumist. Ettevõtlusõppe kohandamisel sihtrühmade vajaduste järgi tuleb silmas pidada piiriülest võrgustumist, ettevõtluse konteksti (iseiseiv/organisatsioonisisene ettevõtlus), ettevõtlustüüpide ressursibaasi ning ettevõtlusorientatsiooni (individuaalne/koosloov ettevõtlus). Niisama tähtis on õppija taust – see, kas tegu on potentsiaalse või juba tegutseva ettevõtjaga, millised on tema soovid kaasa lüüa e-õppes ning teha praktikat.

Järgnevalt jaguneb erinumber mõtteliselt kaheks: esimeses osas keskendutakse ettevõtlikkuse arendamisele ja ettevõtlusõppele üldhariduses ning teises osas ettevõtlusõppele kutse- ja kõrghariduses.

Minna Hämäläinen, Elena Ruskovaara ja Timo Pihkala uurivad Soome koolijuhtide tegevust ettevõtlusõpet toetavate võrgustike loomisel, keskendudes sellele osale koolijuhtide tegevusest, mis on seotud ettevõtlusõppe arendamisega nende koolides. Artikkel täiendab ettevõtlusõpet käsitlevat teaduskirjandust, pakkudes lisateavet ettevõtlusõpet toetavate kooliväliste huvirühmade kohta, keda on seni vähe uuritud. Täpsemalt analüüsitakse artiklis, kas ja kuidas mõjutavad koolijuhtide taust ning nende osalemine ettevõtlusalastel koolitustel kooliväliste huvirühmade kaasamist. Uurimistulemused näitavad, et koolijuhtide varasem ettevõtlusalane taust ja töökogemus ei mõjuta nende tegevust väliste huvirühmade kaasamisel. Küll aga on ettevõtlusõpet käsitlev koolitus väga tõhus viis edendada väliste huvirühmadega seotud tegevust uuritavates koolides. Artikli aluseks olev uuring toob esile koolijuhtide olulise rolli ettevõtlusõppes, juhtides tähelepanu Soome panusele ettevõtlusõppe arendamisel koolides ja selle pikkadele traditsioonidele Euroopas.

Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe kutse- ja kõrghariduses

Urve Venesaar, Marge Täks, Grete Arro, Elina Malleus, Krista Loogma, Kaja Mädamürk, Eneken Titov ja Martin Toding pakuvad välja lähtekoha ettevõtlusõppe arendamiseks Eesti haridussüsteemis ning algatavad diskussiooni programmi „Edu ja tegu“ raames välja töötatud ettevõtluspädevuse mudeli ja selle arendamise võimaluste üle. Eesmärk on kirjeldada ja empiirilisel põhjendada ettevõtluspädevuse mudelis sisalduvate alapädevuste valikut, et ettevõtlusõppe kaudu toetada õppijate ettevõtluspädevuse arengut ning nende jätkuvat toimetulekut töös (sh ettevõtluses) ja igapäevaelus. Toetudes ettevõtluse definitsioonile, keskenduvad autorid ettevõtluspädevuse mudeli loomisel nendele pädevustele, mis on vajalikud selleks, et ideid ellu viia ja nende kaudu väärtusi luua. Seejuures käsitletakse ettevõtlusõpet kui omaette eriala ja/või ettevõtlikkust arendavat meetodit ehk võimalust lõimida ettevõtlusõpet kõigisse või enamikku õppekavade sisuühikutesse ning toetada õppija ettevõtlikkust. Loodud ettevõtluspädevuse mudel võimaldab haridustasemetel ja -liikidel kaupa kirjeldada alapädevusi ning õpiväljundeid, olles aluseks ettevõtlusõppe moodulite kavade väljatöötamisele või õppeprotsesside kirjeldamisele üld- ja erialaõppes. Kutse- ja kõrghariduskooliõpilaste hulgas tehtud uuringust ilmneb, et seosed alapädevuste vahel on ootuspärased ja vastavad teoreetilistele eeldustele. See lubab arvata, et mudeli alapädevused võimaldavad õppija ettevõtluspädevust usaldusväärset arendada ja toetada.

Elina Malleus, Urve Venesaar, Kaja Mädamürk ja Grete Arro avavad õppijate kogemust ja motiive ettevõtlusega alustamisel, lähtudes autonoomse ja kontrollitud motivatsiooni teooriast ning sidudes valitud käsitlusviisi varem

ettevõtluse kontekstis esile tõstetud pädevustega. Motiivide uurimine seotuna teiste ettevõtluse seisukohalt oluliste pädevustega (nt enesejuhtimine, algatus ja loovus) võimaldab motivatsiooni olemust paremini mõista ning pöörata sellele juba ettevõtlusõppes piisavat tähelepanu. Uurimuses leitakse, et õppijad, kes on ettevõtlusega alustanud pigem autonoomse motivatsiooniga seotud põhjustel, hindavad kõrgelt oma enesejuhtimisoskust, algatusvõimet ning loovust. Autorid nendivad, et autonoomne motivatsioon toetab ka ettevõtlusega alustamist.

Viimases artiklis analüüsivad **Tiiu Männiste**, **Andres Rõigas**, **Lii Araste** ja **Marju Mäger** ettevõtlusõppe rakendamist looverialadel Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias, kus ettevõtlusõpe on olnud kõigil erialadel kohustuslik alates 2015. aastast. Artiklis käsitletakse õppekavade õpiväljundeid ja ettevõtlust arendavaid õppetöövorme. Analüüsist selgub, et õppeasutuse spetsiifika tõttu keskendutakse õppekavades eelkõige kultuurilistele pädevustele. Ettevõtlusega seotud teadmised on väljunditena fikseeritud peamiselt ettevõtlusainetes ja erialäülestes projektides. Autorid rõhutavad, et kuigi ettevõtlust arendavate õppeainete ja loovainete õpiväljundite seos on nõrk, võib õppekavade erialamoodulite õpiväljunditest leida ka ettevõtlusele omaseid pädevusi.

Raamatututvustused

Ajakirjanumbrist leiavad lugejad kaks raamatututvustust. **Tõnis Mets** tutvustab Suna Løwe Nielsen, Kim Klyveri, Majbritt Rostgaard Evaldi ja Torben Bageri raamatu „Entrepreneurship in theory and practice: Paradoxes in play“ täiendatud trükki, mis ilmus 2017. aastal. Kuigi raamatu sihtrühma moodustavad bakalaureuseõppe tudengid, ei ole tegu klassikalise õpikuga, sest see annab väga põhjaliku ülevaate ettevõtluse mitmetasandilisest fenomenist ja keerukatest paradoksidest, sobides seega käsiraamatuks inimesele, kes soovib (või arvab soovivat) luua oma ettevõtte. Raamatus keskendutakse ettevõtluse esile tulekule ja arengule ning ettevõtlusvõimaluste loomisele eri kontekstides. Ettevõtlusteooriaid rikastatakse rahvusvaheliste ettevõtete kaasustega, mida analüüsitakse koos lugejaga. Esitatavatest harjutustest on kasu kõigile huvilistele, olenemata ettevõtlushariduse olemasolust.

Põhjalikult redigeeritud teine väljaanne toob lugejani päevakohased trendid ettevõtlusmaailmast. Eelmise väljaandega võrreldes on lisandunud neli uut sisukat peatükki, milles käsitletakse ettevõttega alustamist, ettevõtluse ja disainmõtlemise seoseid, avaliku sektori ettevõtlust ja ettevõtluspoliitikat. Väljaannet on täiendatud diagrammide ja ajakohastatud arvandmetega, et selgitada põhi-kontseptsioone. Ettevõtluse teele sattuvaid paradokse ja dilemmasid illustreerivad kõrgelt hinnatud ettevõtlusteadlaste, nt William B. Gartneri, Saras Sarasvathy, Alain Fayolle'i ja Bensons Honigi reaalsed juhtumikirjeldused.

Teine raamatututvustus pärineb **Elari Tammelt**, kes võtab vaatluse alla Whartoni ülikooli professori Adam Granti raamatu „Originals: How non-conformists move the world“ (2016), mille eesmärk on tõhustada loovmõtlemist ja lükata ümber sellega seotud müüte. Grant räägib oma teoses loovusest ja riskide võtmisest ning pakub sadu näiteid edukate ja mitte nii edukate äride kohta. Autori sõnul ei ole loov olemine mõeldud ainult väljavalitutele, vaid kõigile, kes otsustavad olla loovad. Kui raamatu esimeses osas kirjeldatakse uute ideede loomist ja sellega seotud riske, siis teine osa on pühendatud originaalsete ideede õigeaegsele ajastamisele. Raamatu kolmas osa annab aga otseseid juhiseid nii laste kui ka täiskasvanute loovuse vabastamiseks. Raamat innustab originaalsust otsima ja muudatusi tegema ning pakub nõuandeid organisatsioonide paremaks juhtimiseks.

Loodame, et ajakirja erinumber pakub oma mitmekesisusega huvi ja edasist uurimisainest nii haridus-, majandus- kui ka teiste valdkondade teadlastele ja praktikutele.

Eve Eisenschmidt, Mervi Raudsaar ja Urve Venesaar

Kasutatud kirjandus

- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Baron, R. A., & Shane, S. A. (2008). *Entrepreneurship: A process perspective* (2nd ed.). Cincinnati: Thomson South-Western.
- European Commission (2018). *Recommendation on key competences for lifelong learning*. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/initiatives/european-education-area/proposal-council-recommendation-key-competences-lifelong-learning_en.
- Galbraith, J. K. (1967). *The new industrial state*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja, RT I, 29.08.2014, 21*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>.
- Kikas, E. (2015). Sissejuhatus üldpädevuste käsitusse. E. Kikas & A. Toomela (toim.), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 63–71). Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Kozlinska, I. (2016). *Evaluation of the outcomes of entrepreneurship education revisited: Evidence from Estonia and Latvia* (Doctoral dissertation). Tartu: University of Tartu.
- Kõrgharidusstandard (2008). *Riigi Teataja, RT I 2008, 57, 322*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13099603>.
- Landström, H. (2013). *What makes entrepreneurship “interesting”? Learning from the past*. Presentation on the ESU Conference, Lisbon, 22 August 2013.

- Mack, O., Khare, A., Krämer, A., & Burgartz, T. (Eds.) (2016). *Managing in a VUCA world*. Cham et al.: Springer.
- Paes, K., Raudsaar, M., & Mets, T. (2014). Ettevõtlusest ja ettevõtlikkusest – Globaalse Ettevõtlusmonitooringu uuring Eestis. *Riigikogu Toimetised*, 29, 97–115.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (2006). *Riigi Teataja*, RT I 2002, 20, 116. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/1008388>.
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja*, RT I, 14.01.2011, 1. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>.
- Wiklund, J., Davidsson, P., Audretsch, D. B., & Karlsson, C. (2011). The future of entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35(1), 1–9. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00420.x>
- Õunapuu, K., & Ots, A. (2015). Ettevõtlikkuspädevus. E. Kikas & A. Toomela (toim.), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 225–240). Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus.